Lia Brad Chisacof

CEL MAI TIMPURIU VOCABULAR ROMÂN-ENGLEZ

Cea mai veche menţiune a ţărilor române în Anglia datează din 1592[1] când Ştefan Bogdan, fiul lui Iancu Sasul, primea de la regina Elisabeta I un *laissez-passer*. Acelaşi Ştefan Bogdan apărea apoi ca personaj în două piese de teatru timpurii şi anume *The Knight of the Burning Pestle* (datând cu aprox. din 1607) de Beaumont şi Fletcher[2], precum şi în *The Silent Woman* a lui Ben Johnson (reprezentată prima dată în 1609).

Se presupune că relaţiile Regatului Britanic cu ţările române s-au intensificat mai ales după Războiul Crimeii[3], când au început să apară în Anglia diverse lucrări cuprinzând informaţii despre o parte a Europei ce prezenta în lumina noilor reaşezări un alt fel de interes.

Dintr-un punct de vedere strict lingvistic, o întrebare foarte simplă este când s-au alcătuit primele vocabulare româno-engleze, eventual dicţionare bilingve.

Până la aflarea altor surse care să contrazică în sens ascendent propria noastră „descoperire" obiect al articolului de faţă, pare că primul astfel de lexic datează din 1820, aparţine lui William Wilkinson, fost consul britanic la Bucureşti[4], şi face parte dintr-o lucrare mai mare, intitulată *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia*[5], lucrare ce are ca motto un fragment ce rezumă starea de instabilitate şi incertitudine ce caracteriza Principatele[6], din binecunoscuta carte a secretarului de la curtea lui Constantin Brâncoveanu, Antonio Maria Del Chiaro, *Revolutione di Walalchia*.

Vocabularul, care e inclus într-un apendice[7], cuprinde doar şase pagini şi este mediat fie de latină, fie de italiană, de greacă sau de turcă.

[1] Vezi Marcu Beza, *Vechi legături cu Anglia*, în *Academia Română, Memoriile secţiunii Literare*, seria III, tomul VIII, Mem. II, Bucureşti, 1938, p. 1.

[2] Vezi Henry Baerlein, *The Romanian Scene*, Frederick Muller, Londra, 194, p. 18–19.

[3] Denis Deletant, *The Romanian Studies in the UK*, a presentation given at the British Library on Oct. 12, 2006.

[4] Aşa cum ne permite să credem stadiul actual al cercetărilor.

[5] William Wilkinson, *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia*, Londra, Longman, Hurst, Rees, Orme and Browne, Patternoster – Row, 1820.

[6] Şi anume: „Dobbiamo considerare queste due provincie, Wallachia e Moldavia a guisa di due nave in un marţtempestoso, dove rare volte si gode la tranquilita e la calma".

[7] William Wilkinson, *op. cit.*, p. 210.

LR, LXVI, nr. 3, p. 317–322, Bucureşti, 2017

BDD-A27832 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:12 UTC)

Este desigur vorba de câteva mostre de română menite a ilustra „derivarea" unor cuvinte româneşti din cuvinte ale limbilor enumerate mai sus.[8] Forma cuvintelor româneşti este una orală[9], perceptibilă pentru un nevorbitor al românei şi pentru cineva care preia atât ortografia engleză, cât şi pe cea italiană, familiare lui. Vocala [ă], existentă în engleză dar nenotată în acea limbă cu un semn consacrat, este notată „a", „e" sau „u" în partea de română a lui Wilkinson. [I] este notat şi „ee", ca în engleză. [Î] e notat ca „i" la iniţială şi „u" în interiorul cuvintelor. [U] este notat ca în engleză, „oo" sau „ü". Spre evitarea citirii ca [u], se recurge la umlaut pe al doilea „o" în „boö" (bou). Diftongul [oa] e notat ca „o". Se păstrează, eventual, ca în franceză, unde marchează altă valoare, notarea „oï" pentru vocalele „o-i" în hiat. În ceea ce priveşte consoanele, [s] e notat „ss", [ş] e notat „sc" sau „sh", [ţ] e notat „tz" sau „zz" , [ǯ] este notată „dz" iar consoana [č] este notată „ci/ce" şi „tsh". [ɟ] este notat „gh". Wilkinson notează, după modelul italian, un „h" protetic înaintea auxiliarului „a avea", la pers. a III-a singular.

Se recurge la dublarea consoanelor „t" şi „n", fie după modelul italianei, fie în mod aleatoriu.[10]

În prima parte a vocabularului lui Wilkinson, cea în care se identifică cuvinte moştenite din latină şi împrumuri neolatine, există 28 de cuvinte româneşti din diverse categorii morfologice, date adeseori cu forme corupte[11], şi anume **Domno*, alăturat lat. Dominus şi tradus în engleză Lord, *Formos*/lat. Formosus/engl. Handsome, *Massa*/lat. Mensa/engl. Table, **Cappo*/lat. Caput/engl. Head, *Venat*/lat. Venatio/ engl. Game, *Vorba*/lat. Verbum/engl. Word, *Alb*/lat. Albus/engl. White, *Sunt*/lat. Sunt/engl. I am, *Lacrimae* (sic)/lat. Lacrimae/engl. Tears, *Bunn*/lat. Bonus/engl. Good, *Respuns*/lat. Responsum/engl. Answer, **Pallatur*/lat. Palatium/engl. Palace, *Pescator*/lat. Piscator/engl. Fisher, *Pritshep*/lat. Percipio/engl. I understand, *Luminar*[12]/ lat. Lume/engl. Light, *Locul*/ lat. Locus/engl. Place, *Dzio*/lat. Dies/engl. Day, *Degete*/ lat. Digiti/engl. Fingers, *Negro*/lat. Negrum/engl. Black, *Nushtio*/lat. Nescio/engl. I know not, **Scamn*/lat. Scamnum/engl. Chair, **Vitric*/lat. Vitricus/engl. Glass, *Incep*/lat. Incipio/engl. I begin, *Ris*/lat. Ris/engl. To laugh, *Böo*/lat. Bos/engl. An Ox, *Parinte*/ lat. parens/engl. Parents, *Unde*/lat. Unde/engl. Where, **Cum*/lat. Cum /engl. With.

Secţiunea de comparaţii cu italiana[13] este cea mai întinsă ca dimensiuni şi cuprinde o parte dedicată numeralelor, precum şi câteva fraze uzuale. Ea se compune din 63 de cuvinte care nu sunt date în ordine alfabetică şi care fac parte din diverse

[8] Appendix no. 4, Derivation of various words in the Walachian or Moldavian language, from the Latin, Italian, Greek and Turkish, *ibidem*.

[9] Aceeaşi e în fapt situaţia şi cu lexemele din celelalte limbi, aşa cum vom arăta în continuare.

[10] Aşa cum se va vedea mai jos, unde toate cuvintele româneşti au fost reproduse în forma dată de Wilkinson.

[11] Redate de noi în text cu un asterisc înainte.

[12] Aici este o inversiune involuntară cu lexemul latinesc şi cu evidente greşeli, puse în evidenţă de echivalentul englez. Cuvântul la care se gândea Wilkinson era *lumină*.

[13] Cuprinsă între p. 211 şi 214 ale lucrării.

BDD-A27832 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:12 UTC)

categorii morfologice. Verbele sunt date la infinitivul lung sau la un timp oarecare: *Luna*/it. Luna/engl. Moon, **Firestra*/it. Finestra/engl. Window, *Fier*/it. Ferro/engl. Iron, Porta/it. Porta/engl. Door, *Ochi*/it. Ochi/engl. Eyes, *Limba*/it. Lingua/engl. Tongue, *Puine*/it. Pane/engl. Bread, *Appa*/it. Aqua/engl. Water, *Mancare*/ it. Manggiare/ engl. To eat, *Nopte*/it. Notti/engl. Night, *Muna*/it. Mano/engl. Hand, *Frunte*/it. Fronte/ engl. Forehead, *Dintz*/it. Denti/engl. Teeth, *Camascia*/it. Camicia/engl. Shirt, *Bine*/it. Bene/engl. Well, *Ann*/it. Anno/engl. Year, **Acro*/it. Acro/engl. Sour, *Argint*/it. Agento/engl. Silver, *Aür*/it. Oro/engl. Gold, *Peshte*/it. Pesce/engl. Fish, *Naz*/it. Naso/ engl. Nose, **Occit*/it. Accento/engl. Vinegar, *Pace* /it. Pace/engl. Peace, *Amavut*/it. Ha avuto/engl. I have had, *Ce fatche*/it. Che fate?/engl. What are you doing?, *Dorm*/it. Dormo/engl. I sleep, *Battut*/it. Battuto/engl. Beaten, *Cal*/it. Cavallo/engl. Horse, *Clappon*/it. Cappone/engl. Capon, *Tsara*/it. Terra/engl. Land, *Dattor*/it. Debitore/engl. Debtor, *Dinderet*/it. Di dietro/engl. Backwards, *Drept*/it. Dritto/engl. Right, *Dreptate*/it. Rectitudine/engl. Rectitude, *Disfacut*/it. Disfatto/engl. Undone, *Morte*/it. Morte/engl. Death, *Greo*/it. Grave/engl. Grave, *Genuchi*/it. Ginschia/engl. Knees, **Cuïna*/it. Cucina/engl. Kitchen, *Fericit*/it. Felice/engl. Happy, *Nefericit*/it. Infelice/engl. Unhappy, *Cumper*/it. Comprare/engl. To purchase, *Unire*/it. Unire/ engl. To unite, *Vin*/it. Vino/engl. Wine, *Vie*/it. Vigna/engl. Vineyard, **Mio*/it. Mio/ engl. Mine, *Cassa*/it. Casa/engl. House, *Miere*/it. Mielle/engl. Honey, *Place*/it. Piace/ engl. To please, **Remast*/it. Rimasto/engl. To remain, *Pling*/it. Piango/engl. To weep, *Gustare*/it. Gustare/engl. To taste, *Viatsa*/it. Vita/engl. Life, *Striga*/it. Strilla/engl. To scream, *Stregoaica*/it. Strega/engl. A witch, *Inghietsit*/it. Inghiottito/engl. To swallow, **Agiun*/it. Digiuno/engl. Fasting, *Dulce*/it. Dolce/engl. Sweet, *Amar*/ it. Amaro/engl. Bitter, *Musica*/it. Musica/engl. Music, **Fuoc*/it. Fuocco/engl. Fire, *Dulceazza*/it. Dolcezza/engl. Sweet-meats, *Kimpo-lung*/it. Campo-lango/engl. Long-field.

Urmează lista numeralelor până la zece: **uno, doï,* * *tre,* **patro, cintsh, shasse, shapte,* **aht, noo, zece*.

Propoziţiile[14] sunt câteva şi ţin de repertoriul religios sau de mediul şcolar:

Ce hai scris/it. Cosa hai scritto?/engl. What have you written?

*N hai *faccutto bine*/it. Non hai fatto bene/engl. It was not well done.

Adam parinte al nostro ha peccattuit/it. Adam padrie nostro ha peccatto/engl. Our father Adam has sinned.

Christos ha patsit pentro peccattele nostre/it. Christo ha patito per li peccati nostri/engl. Christ has suffered for out sins.

Voi se intra la shola/it. Voglio intrar nella schola/engl. I wish to enter the school.

Ha perdutt viatza/it. Ha perduto la vita/engl. He has lost his life.

Secţiunea care detaliază împrumuturile din greacă (respectiv atât pe cele mediate de slavonă din greaca bizantină, cât şi pe cele din neogreacă) cuprinde 27 de cuvinte. Această secţiune evidenţiază puţinătatea cunoştinţelor de greacă ale

[14] Regăsite la p. 213–214.

BDD-A27832 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:12 UTC)

consulului britanic, pe de-o parte, iar pe de alt parte, chiar şi a celor de latină, de vreme ce rom. *Mere* apare ca provenit din gr. Μίλα, ortografiat greşit. Exemplele conţinute dau astfel măsura necunoaşterii limbii române.

Cuvintele româneşti din această penultimă listă sunt:

Pajoss/gr. πεζός[15]/engl. Pedestrian
Sindrofia/gr. σινδροφία[16]/engl. Company
Daskal/gr. δάσκαλος/engl. Tutor, or rather school-master
Affanisit/gr. αφανισμένος/engl. Ruined
Ha costissit/gr. εκόστισεν/engl. The cost in a purchase
Peristassis/gr. περίστασις/engl. Circumstance
Ifos/gr. ύφος/engl. Arrogance
Procopsit/gr. *προκομένος [17]/engl. a clever man
Pnevma/gr. πνεύμα/engl. Wit
Katandissit[18]/gr. κατανδισμένος/engl. reduced in circumstances
Droom/gr. δρόμος/engl. Road
*M'am aposessit[19]/gr. απόρεσα/engl. I was astonished
Zahar/gr. ζάχαρι/engl. Sugar
Pethepsit/gr.*πεδευμένος/engl. Punished
*Kindin/gr. κίνδινο[20]/engl. Risk of danger
Periorissit/gr. περιορισμένος/engl. Engaged[21]
Thiazeeon/gr.*διαζίων[22]/engl. Act of divorce
Yeftin/gr. φθινό/engl. Cheap
Tropos/gr. τρόπος/engl. means
Mere/gr. μίλα[23]/engl. Apples
Ipokeemen/gr. *υποκίνενος[24]/engl. An individual
Thiathisis/gr. *διάθισις[25]/engl. a strong desire
Proerisis/gr. *προέρισις[26]/engl. Inclination
Simandicos/gr. σιμαντικός[27]/engl. a person of note

[15] Etimologie complet greşită, în română având adverb cu prepoziţie iar în greacă un adjectiv.
[16] Corect: συνδροφία.
[17] Corect: προκομμένος.
[18] Adjectiv derivat din vb. catandisi < gr. καταντώ (în L. Galdi, *Les mots d'origine néo-grecque en roumain a l'époque des Phanariotes*, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ, Budapesta, 1939, p. 160).
[19] Nu există nici în DA şi nici în L. Galdi, *op. cit*.
[20] Corect: κίνδυνο. În rom. a existat doar verbul *chindinefsi* (vezi L. Galdi, *op. cit.*, p. 164).
[21] Sensul împrumutului din rom. mai degrabă „limitat, forţat".
[22] Corect: διαζύγιον.
[23] Corect: μήλα.
[24] Corect: υποκείμενος.
[25] Corect: διάθεσις.
[26] Corect: προαίρεσις (vezi L.Galdi, *op. cit*., p. 237).
[27] Corect: σημαντικός.

BDD-A27832 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:12 UTC)

Stare/gr. *στάσιμον[28]/engl. State or situation
Kivernisis/gr. *κιβέρνισις[29]/engl. a living
De remarcat, în această secțiune, că dentalele [δ] şi [θ] par a se fi pronunțat.
Împrumuturile enumerate din turcă sunt foarte puține (9) :
*Perde/*tc. Perdé/engl. Curtain
*Duckian/*tc. Duckian/engl. Shop
*Chisme/*tc. Chismé[30]/engl. Boots
*Paputsh/*tc. Paputsh[31]/engl. Shoes
*Chiorap/*tc. Chiorap/engl. Stockings
*Shapka /*tc. Shapka[32]/engl. Hat
*Ocka/*tc. *Ocka*/engl. an Oke (weight)
*Dram/*tc. Dram/engl. a Dram
Massalla[33]/tc. Mashalla/engl. a Flambeau

Chiar dacă marcat de amatorism, vocabularul descris mai sus marca în linii mari profilul romanic al românei, ca şi împrumuturile cele mai caracteristice pentru secolele al XVII-lea – al XIX-lea, constituindu-se într-un document informativ mai degrabă corect pentru publicul englez, căruia i-a fost accesibil ca parte a lucrării menționate la început. Dacă am merge cu o curiozitate logică până la capăt, întrebându-ne câtor cititori le puteau parveni exemplare din lucrarea lui Wilkinson, atunci trebuie să amintim faptul că, înainte cu mai bine de douăzeci de ani, editura Longman, cea care îi publica fostului consul cartea, avusese tiraje record (la o gramatică de engleză) de 40.000 de exemplare.

BIBLIOGRAFIE

Baerlein, Henry, *The Romanian Scene*, Frederick Muller, Londra, 1945.
Beza, Marcu, *Vechi legături cu Anglia*, în Academia Română, Memoriile secțiunii literare, seria III, tomul VIII, Mem. II, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Depozitul general, Cartea Românească, Bucureşti, 1938.
Deletant, Denis, *The Romanian Studies in the UK*, A presentation given at the British Library on Oct. 12, 2006.
Galdi, L. *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Πανεπιστημιακόν Ινστιτούτον Ελληνικής Φιλολογίας, Budapesta, 1939.

[28] Etimologie complet greşită, cuvântul rom. fiind un nume < mlat. *Stare*, iar cuvântul gr. un adj. < v. gr. στέκομαι. Echivalentul gr. al lui *stare* e στάσις.
[29] Corect: κυβέρνησις.
[30] De fapt, din mg.
[31] De fapt, cuvântul are etimologie multiplă, celei tc. adăugându-i-se cea mg. (vezi *Mic Dicționar Academic*, Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Mi-Z, Bucureşti, 2010, *sub voce*).
[32] Altă etimologie greşită, v. *MDA*, *sub voce*.
[33] În fapt, împrumut prin gr. μασαλάς.

BDD-A27832 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:12 UTC)

Mic Dicţionar Academic, *MDA*, Academia Română. Institutul de Lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosetti, Mi-Z, Bucureşti, 2010.
Wilkinson, William, *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia*, Londra, Longman, Hurst, Rees, Orme and Browne, Patternoster–Row, 1820.

THE FIRST ROMANIAN-ENGLISH VOCABULARY

(Abstract)

The present article consists in the description of what seems to be in the present state of research the first Romanian-English (mediated by Latin, Italian, Modern Greek and Turkish) vocabulary. This is part of a lengthier work called *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia*, published in London in 1820 by a former consul of the British Empire in Bucharest called William Wilkinson. Even if the lexemes are few in number and the author was no expert in languages, it still is correct in point of giving the right idea of the Latin origin of Romanian and of some of its most frequent loan-words in the 17th–19th centuries.

Cuvinte-cheie: limba română ca limbă romanică, împrumuturi esențiale din secolele XVIII–XIX în limba română.

Keywords: The Romanian language, a Romance language, the essential loan-words of Romanian in the 18th–19th cent.

Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române,
Bucureşti, Calea 13 Septembire nr. 13

BDD-A27832 © 2017 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:12 UTC)